

SWAN DİYAGRAMI ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DE İÇ VE DIŞ DENGE

Doç. Dr. Kemal YILDIRIM (1)
Y. Doç. Dr. Mustafa ÖZER (2)

1. Giriş

Günümüz ekonomileri uzun zamandan beri değişik tiplerde ekonomi içi ve dışı çeşitli nedenlerden kaynaklanan iç ve dış dengesizliklerle karşı karşıya bulunmaktadır. Örneğin, bir ekonomideki yüksek oranlardaki ücret artışları, 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizleri ve özellikle günümüzde dünya finans piyasalarında gözlenen hızlı faiz oranı artışları ekonomileri dengeden uzaklaştıran nedenlerin başında yer alır. Bu dengesizlikler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri yeni politika arayışlarına yöneltir. Bu bağlamda, özellikle dış dengenin bozulması sonucunda ortaya çıkan ayarlama sorununun çözümü için 1963 yılında Avustralyalı ekonomist Trevor Swan tarafından geliştirilen çözümler günümüzde de önemini korumaktadır.

(1) Anadolu Üniversitesi İkt. ve İdari Bil. Fak., Ekonomi Bölümü.
(2) Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonomi Bölümü.

Genel olarak makroekonomik politikaların oluşturulmasında iç ve dış dengenin sağlanması hedefleri üzerinde durulmakta ve oluşturulan politikalarda bu dengelerin sağlanmasına yönelik olarak ayarlanmaktadır. Bu nedenle bu çalışmamızın amacı Swan diyagramını çerçevesinde iç ve dış dengeyi sağlamak için gerekli politikaları değerlendirmektedir.

2. Swan Diyagramı Çerçevesinde İç ve Dış Denge

Bilindiği gibi dış denge, uzun dönem sermaye hareketlerini de kapsayan cari işlemlerde dengenin sağlanmasıdır. Buna karşın iç denge yüksek oranda enflasyona neden olmadan tam istihdam düzeyine ulaşmaktadır (3). Burada tam istihdam düzeyinden kastedilen, 1968 yılında M. Friedman tarafından literatüre kazandırılan doğal işsizlik oranındaki istihdam düzeyidir.

Swan diyagramında iç ve dış dengeye, optimal harcama düzeyi ve bu harcama düzeyine uygun bir döviz kuru ile ulaşılır. Uygun bir döviz kurundan sözedebilmek için ekonominin sadece dış dengenin sağlandığı bir durumda değil; aynı zamanda iç dengenin de sağlandığı bir konumda olması gerekir. Çünkü iç denge sağlanmadığı zaman uygulanacak harcama politikaları nedeniyle döviz kuru değişecektir. Şimdi bütün bu olasılıkları Swan diyagramı yardımıyla görmeye çalışalım.

Diyagramda yatay eksen de harcama düzeyi, dikey eksen de reel döviz kuru yer almaktadır. Reel döviz kuru (R);

$$R = (e^*p^*)/p$$

şeklinde tanımlanmıştır. Formülde yer alan e nominal döviz kuru (4), p yurt içi fiyat düzeyini ve p* ise yabancı ülke fiyat düzeyini göstermektedir.

Çoğu kez ticaret haddi olarak da adlandırılan reel döviz kuru (5), aynı zamanda bir ülkenin uluslararası rekabet gücünün bir göstergesini de oluşturabilir. Reel döviz kuru birçok nedenden do-

(3) THOMAS F. DERNBURG, *Global Macroeconomics*, Harper and Row Publishers, Inc., 1989, s. 323.

(4) Nominal döviz kuru, yabancı ülke parasının birimi başına ülke parasını göstermektedir.

(5) Reel döviz kurunun niçin çoğu kez ticaret haddi olarak adlandırıldığı şu şekilde açıklanabilir: Uzun dönemde ülkenin ihracat değerinin ithalat değerine eşit olacağı yönünde yaygın bir beklenti vardır. İthal ve ihraç

layı değişebilir. Örneğin: R deki yükselme, ülke parasının değer kaybetmesi veya devalüasyon nedeniyle nominal döviz kurundaki (e) yükselmeye, ülke içi fiyat düzeyindeki (p) düşmeye ve ülke dışı fiyat düzeyindeki yükselmeye bağlı olarak ortaya çıkabilir. Reel döviz kurumun yükselmesi durumunda, ülkenin ihracatı artarken ithalatı azalır ve bunun sonucunda ülkenin cari işlemler dengesi olumlu yönde etkilenir.

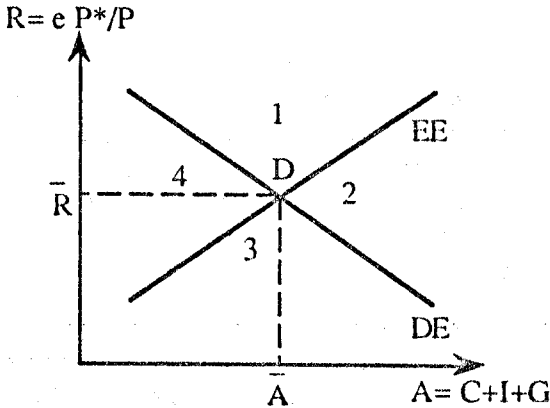
Şekilde, yatay ekseninde ise kapalı bir ekonomideki toplam yurt-içi harcama düzeyi (Soğurma) gösterilmektedir. Yurt içi üretime ilişkin yurt içi harcamalar ile toplam çıktı arasındaki ilişki, yaygın olarak kullanılan makroekonomik denge koşulundan hareketle elde edilebilir. Denge koşulu,

$$Y = C + I + G + X - M \quad (1)$$

dir. Reel değerler kullanılarak yazılan bu eşitlikte Y; toplam çıktı düzeyini, C; özel tüketim harcamalarını, I; özel yatırım harcamalarını, G; kamu harcamalarını, X; ihracatı ve M de ithalatı göstermektedir. (1) nolu eşitlikte yer alan $C + I + G = A$ dersek, denge koşulunu aşağıdaki şekilde yeniden düzenleyebiliriz.

$$Y - A = X - M \quad (2)$$

Bu eşitliğe göre, eğer $M > X$ ise Soğurma çıktıdan daha fazladır ve bu durumda da cari işlemler açık pozisyonundadır.

ŞEKİL 1: Swan Diyagramı ve Ayarlama Sorunu

mallarına yapılan harcamaları fiyat ve miktar cinsinden yazarsak, yani $p.q = e.p^*q^*$ ve eşitliğin her iki tarafını pq^* ile bölersek $q/q^* = e.p^*/p$ 'yi elde ederiz. Eşitliğin sağ tarafı reel döviz kurunu gösterirken, sol tarafı ticaret haddini göstermektedir. Geniş bilgi için bkz., Dernburg, a.g.e., s. 29-30.

Şekil-1'de EE eğrisi dış dengenin sağlanmasına yönelik reel döviz ile harcama politikası (Soğurma) arasındaki ilişkiyi yansıtmaktadır. (EE) eğrisinin pozitif eğimli olmasının nedeni, ülke parasının değer kaybetmesi veya devalüasyon durumunda, cari işlemler dengesinin pozitif yönde etkilenmesidir. Diğer bir deyişle, Absorption düzeyindeki yükselme cari işlemler dengesinde açığa neden olur. Bu açığı gidermek için döviz kurunun yükselmesi gerekir. (EE) eğrisinin sağındaki bölge cari işlemler açığının bulunduğu, solundaki bölge ise cari işlemlerde fazlanın olduğunu gösterir. Bu açıklamalara göre, eğer bir ülke (EE) eğrisinin sağında bulunuyorsa borçlu ülke pozisyonunu koruyacaktır yine (EE) eğrisinin solundaki bölgede bulunuyorsa borç veren ülke konumunda olacaktır (6).

İç denge koşullarını sağlayan DE eğrisi ise negatif eğimli olarak çizilmiştir. İşsizliğin doğal işsizlik oranı düzeyinde olduğunu gösteren iç denge koşuluna göre; eğer işsizlik doğal oranını aşarsa ekonomide deflasyonist ve yine işsizlik doğal işsizlik oranının altında ise ekonomide enflasyonist baskı görülecektir. Eğrinin neden negatif eğime sahip olduğunu şu şekilde açıklayabiliriz:

Başlangıçta DE eğrisi üzerinde iken reel döviz kuru yükseldiğinde ihracat ve çıktı düzeyi artacaktır. Bu durumda işsizlik doğal oranının altına inecek, yani enflasyonist bölgeye geçilecektir. Bundan kaçınabilmek için harcama düzeyinin azaltılması gerekir. Bir başka deyişle dengenin yeniden sağlanabilmesi için A düzeyinin azaltılması gerekir. DE eğrisinin sağındaki bölge için ekonomide enflasyonist baskı sözkonusudur. Buna karşılık DE eğrisinin solundaki bölge ise işsizlik oranının doğal işsizlik oranının üzerinde olduğu durgunluğu gösteren bölgedir. Bu iki denge koşullarını sağlayan eğrilerin kesim noktası ise ekonomide optimal politika bileşimini yansıtır (7).

İç ve dış dengenin eşanlı olarak gerçekleştiği D noktasında döviz kuru R' ve harcama düzeyi A' 'dir. Bu nedenle arzu edilen döviz kurunun, gerekli harcama düzeyi ile birlikte belirlenme zo-

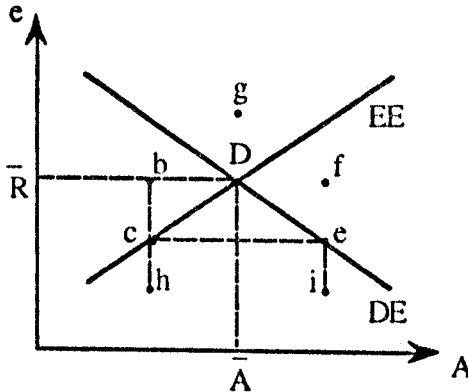
-
- (6) PAUL DE GRUAWA, **International Money Post-War Trends and Theories**, Oxford University Press, NY, 1989, s.33.
(7) RONALD W. JONES ve PETER B. KENEN (Editörler), **Handbook of International Economics**, Northolland Elsevier Science B. V., 1985, s. 651.

runluluğu vardır. Harcama düzeyi temelde para ve maliye politikaları ile belirlenir. Bu nedenle, uygun döviz kuru politikası para ve maliye politikalarından ayrı olarak düşünülmemeli yada para ve maliye politikaları uzun dönemde döviz kuru düşünülmeden sürdürülmemelidir.

Swan diyagramında her biri ayrı bir dengesizliği gösteren dört bölge vardır. Enflasyon ve dış fazlanın bulunduğu birinci bölge, enflasyon ve dış açığın bulunduğu ikinci, durgunluk ve dış açığın bulunduğu üçüncü ve nihayet durgunluk ile dış fazlanın bulunduğu dördüncü bölgedir.

3. Swan Diyagramı Çerçevesinde Dengesizliklere Karşı Politikaların Tepkileri

Yukarıda değinilen dört bölgede yer alan dengesizliklere karşı uygulanacak politikaların tepkilerini görebilmek için başlangıçta dördüncü bölgede "b" noktasında olduğumuzu varsayalım. Bu bölgede ekonomide durgunluk olmasına rağmen cari işlemlerde fazla söz konusudur. Cari işlemler fazlasının giderilebilmesi için ulusal paraya değer kazandırılması politika önlemi olarak düşünülebilir. Ulusal paranın değer kazanması durumunda ülkenin ithalatı artarken ihracatı azalacaktır. Ancak bu durumda ekonomi c noktasına yöneleceği ve iç dengeden daha da uzaklaşacağı için, ulusal paranın değer kazanması ekonomideki durgunluğu daha da artıracaktır. Açıkça görüldüğü gibi böyle bir politika yerine harcama politikaları, örneğin genişletici talep yönlü politikalar, uygulayarak D noktasına ulaşma daha olumlu bir politika seçeneği oluşturmaktadır.

ŞEKİL 2: İç ve Dış Dengeyi Sağlamak İçin Politika Ayarlamaları

Böyle bir politika uygulaması, ekonomiyi iç ve dış dengeye doğru yöneltir. Diğer bir anlatımla, A (soğurma) daki artış hem milli geliri hem de istihdam düzeyini yükseltir. Milli gelir düzeyindeki artış ithalata olan talebi de artırdığı için cari işlemlerdeki fazlalık azalır veya tamamen yok olur.

Ülkedeki durgunluk ve dış açığın bulunması durumunda, yani ekonomi üçüncü bölgede yer alıyorsa, (örneğin d noktasında) ülke parasının değer kaybetmesi en uygun politika seçeneği olacaktır. Çünkü devaluasyon ihracatı arttıracaktır. Böyle bir politika ekonomiyi genişletici yönde etkileyecek ve tam istihdama doğru yöneltecektir. Bu noktada, tam istihdamı (iç dengeyi sağlamak için) sağlamak amacıyla devaluasyon yerine genişletici harcama politikası uygulanmış olsaydı; e noktasına doğru gelinecekti. E noktasına gelinmesi durumunda ithalat artacağı için dış açığın daha da kötüleşmesi beklenir. Yine d noktasında dış dengenin sağlanması amaç edinilseydi, harcamalar azaltılarak (c) noktasına gelinir ve c noktasında durgunluk daha da şiddetlenebilirdi.

Ülkede enflasyon ve dış açık varsa, yani ekonomi ikinci bölgede ise, enflasyonu kontrol altına almak için harcamaların azaltılması gerekmektedir. Öte yandan varolan dış açığı gidermek için devaluasyona gidilirse devaluasyon ekonomiyi genişletecek ve enflasyon daha da kötüleşecektir. Ancak daraltıcı para ve maliye politikaları uygulanırsa enflasyon düşürülebilecek ve aynı zamanda ithalat talebi de azalacaktır. Dolayısıyla, bu şekilde dış denge de olumlu yönde etkilenebilecektir.

Bilindiği gibi ödemeler bilançosunda açık problemi olan ülkelere IMF tarafından önerilen ve dış borç kullanan ülkeler için zorunlu olarak uygulatılan politikalarda (8) ödemeler bilançosu açığı, enflasyon oranı ve ekonomideki aşırı talebi azaltmak için yüksek faiz oranları, iç kredi yaratılması ve para arzının hedef büyüme oranı ile para politikası kullanımı üzerinde durulur.

Ancak eğer az gelişmiş ülkeler (AGÜ) IMF'nin standart uyum politikalarını uygularlarsa bazı önemli sorunlar ortaya çıkabilir. Her şeyden önce düşünüldüğünün aksine çoğu az gelişmiş ülkeler

(8) SUBRATA GHATAK ve DEREK DEADMAN, "Money, prices and stabilization policies in some developing countries", *Applied Economics*, 1989, 21, s. 854; AGHEVLI B. KHAN ve diğerleri, "Monetary policies in selected Asian Countries", IMF Staff Papers, 26, s. 775-824.

talep yerine arzla sınırlandırılmışlardır. Bu nedenle önerilen standart "Talep Yönetimi" önerisi tartışmaya açıktır. Ayrıca AGÜ'lerde genellikle piyasalar tam rekabet koşulları içerisinde çalışmaz. Bu nedenle ekonominin belli sektörlerindeki serbestleştirme, örneğin ticaret, finansal sektör aksak olduğu için optimal çözümler sağlamaz.

Standart uyum politikalarının yarattığı bir başka soruda, önerilen politikaların bütün AGÜ'lerde aynı şekilde uygulanabileceğidir. Oysa AGÜ'lerin homojen bir grup olmadığı bilinen bir gerçektir. Örneğin, enflasyonun nedeninin parasal mı yoksa yapısal faktörler mi olduğu tartışmaya açık bir konudur. Nihayet AGÜ'lerin uluslararası sermaye piyasaları ile entegrasyonu hızlı kısa dönem sermaye akımları yaratan ticaretin serbestleştirilmesi politikası ile birleşince ekonomi üzerinde istikrarı bozucu etkiler yaratabilir. Özellikle esnek döviz kurları sisteminde, kısa dönem sermaye hareketleri istikrarsızlığın derecesini artırabilir.

Şimdi Swan diyagramını temel alarak her bir bölge için uygulanması gereken politikaları tartışalım. Üçüncü bölgede, örneğin d noktasında, enflasyon ve döviz kuru politikasının birlikte kullanımını gerekmektedir. C noktasından D noktasına ulaşmak için talep yönlü genişletici politikalarla devalüasyon politikasının birlikte uygulanması uygundur. Çünkü sadece talep yönlü politikalar uygulanması cari işlemlerde açığa neden olacaktır. Bu nedenle devalüasyon cari işlemlerdeki iyileşmeler için gereklidir. Benzer şekilde e noktasında iç ve dış dengenin birlikte gerçekleşmesi için devalüasyon gerekli olmaktadır. Ancak burada unutulmaması gereken devalüasyonun enflasyonu artırıcı yönde baskı yaratacağıdır. Bunun için talep kısıcı politikanın da devalüasyonla birlikte kullanılması gerekir.

Ekonomi politikası teorisinde iç ve dış dengenin sağlanması için iki politika aracının kullanılması gerekir. Tinbergen'e göre, politika araçları politika hedeflerine sistematik olarak uymak durumundadır (9). Yine Tinbergen'e göre ekonomi politikasında iki amaç ve iki araç olduğunda, politika yapıcıları, iki aracın amaç-

(9) JEFFREY D. SACHS ve FELIPE LARRAIN B. **Macroeconomics In The Global Economy**, Harvester Wheatsheaf, New Jersey, 1993, s. 589.

lar üzerindeki etkisi doğrusal olarak bağımsız olduğu sürece her iki hedefte de arzuladıkları düzeye ulaşabilirler (10). Ancak bazı durumlarda belli bir politika aracının uygun biçimde değiştirilmesi net olarak görülemeyebilir. Örneğin ekonomi durgunluk ve dış açığın söz konusu olduğu h noktasında ise D noktasına ulaşmak için genişletici harcama politikasına greksinim vardır. Ancak mevcut bilgilerle bu bölgenin neresinde olduğumuz tam olarak algılanmaz. Eğer ülke harcamaları artarsa dış açık veya talebi azaltıcı politikalar izlerse ekonomideki durgunluk daha da artacaktır. Anlaşılacağı gibi böyle bir durumda para ve maliye politikalarının uygulama yönü net olarak belli değildir. Burada açıkça bir ikilem vardır. Bu tür politikaların uygulanması durumunda ekonomi bir hedeften uzaklaşmadan diğerine yaklaştırılmaz. Bu özel durumda döviz kuru politikasında böylesi bir sorunla karşılaşılmaz. h noktasında ulusal paranın aşırı değerlendirildiği açıkça ortadadır. Bu nedenle ülkenin özellikle dış açığını azaltmak için gerekli ihracat artışı sağlama ve böylelikle iç dengenin sağlanmasına da katkı sağlamak için ulusal paranın değer kaybetmesi gerekmektedir.

Politika ayarlamalarında önemli olan politika araçları arasında çatışmanın olmadığı ve araçların ekonomiyi her iki hedefe yaklaştırıcı yönde olması gerekliliğidir. h noktasında ülke devalüasyonla c noktasına ulaşacak, bu noktada dış denge sağlanmış olacaktır. Ancak c noktasında ulusal paranın sürekli değer kaybı dış fazlaya neden olacak ve ekonomi hâlâ durgunluktan kurtulamayacaktır. Bu nedenle genişletici talep yönlü politikaların uygulanmasını engelleyen çatışmalar ortadan kalkacaktır. c noktasından D noktasına ulaşmak için bu iki politikanın birlikte kullanılması uygun düşmektedir.

i noktası da aynı bölgede yer almaktadır. Bu noktada da politika uygulamalarında ikilemle karşılaşılabilir. Devalüasyon yoluyla e noktasına ulaşıldığında ulusal paranın daha fazla değer kaybı sonucu enflasyonun sözkonusu olduğu bölgeye geçilecektir. Bu nedenle ulusal paraya daha fazla değer kaybettirilmesi ve daraltıcı talep yönlü politikalar birlikte uygulanarak D noktasına ulaşılır.

(10) SACHS-LARRAIN, s. 616-617.

Esnek döviz kuru sisteminde ödemeler bilançosu döviz kurlarındaki değişimlere bağlı olarak otomatikman ayarlanacağı için ekonomi daima EE eğrisi üzerinde olacaktır. Ancak esnek döviz kuru sisteminde çoğu zaman kısa dönem sermaye hareketleri ekonomik istikrarsızlığın derecesini artırdığı için ekonomi EE eğrisi üzerinde olmayabilir. Böyle durumlarda iç makroekonomik politikalarda yapılacak düzenlemeler iç ekonominin istikrar kazanmasında yeterli olmayabilir. Öte yandan eğer döviz kuru cari işlemlerin dengede olmasını sağlıyorsa geriye ilgilenilmesi gereken durgunluk ve enflasyon konuları kaldığı için istikrar politikasını yönlendirmek oldukça basitleşir. Böyle bir durumda talep yönlü politikalarla iç dengenin sağlanılmasına çalışılır ve dış denge de kendiliğinden gerçekleşir.

4. İç ve Dış Dengeyi Sağlamada Uluslararası İşbirliği

Ülkelerin işsizlik ve ödemeler bilançosu gibi sorunlarını birlikte nasıl çözebilecekleri konusu günümüzde oldukça önemlidir. Ancak ülkelerarasında bu konuda işbirliğinin gerekli olup olmadığı veya çatışma ya da ikilemlerin varlığı tartışılan konular arasındadır (11).

Açıklamalara devam etmek için ekonominin durgunluk ve cari işlemlerde de açığın bulunduğu bölgede olduğunu varsayalım. Ekonomideki bu açık diğer ülke veya ülkelerde bir fazla olduğunu göstermektedir. Eğer diğer ülkelerde de ekonomi tam istihdam düzeyinin altında ise, bu durumda durgunluk uluslararası düzeydedir, açık veren ülke tarafından gerçekleştirilen devalüasyon ülke içerisindeki işsizliği diğer ülkelere ihraç edeceği ve bu ülkelerdeki

-
- (11) Ülkelerarasındaki politik işbirliği, ülkelerin uluslararası bağlantıları gözönüne alarak herkes için faydalı olacak şekilde kendi ekonomik politikalarını değiştirmeleri olarak tanımlanabilir. Özellikle savaş sonrası para politikası işbirliği için bkz., DAVID CURRIE, "International cooperation in Monetary Policy: Has it a Future", *The Economic Journal* 103 (January 1993), s. 178-182 ve daha genel olarak makroekonomik politika işbirliği için bkz., M. J. ARTIS ve S. OSTRY, **International Economic Policy Coordination**, Chatham House Paper No. 30, Royal Institute of International Affairs, London, 1986; DAVID CURRIE ve P. LEVINE, "The international co-ordination of macroeconomic policy", **Companion to Contemporary Economic Thought**, içinde (Ed. D. Greenaway ve diğerleri), London, 1991.

durgunluğu daha da artıracığı için “Komşum Dilencimdir” politikası olarak düşünülecektir. Bu nedenle diğer ülkeler buna tepki göstereceklerdir. Böylece dünya ekonomisi karşılıklı yapılan devalüasyonlar sonucu daha fazla durgunluğa itilir.

Rekabetçi devalüasyonların tam istihdamı sağlamayacağı bilinen bir gerçektir. Bunun için bazı ülkelerin iç talep düzeylerini yükseltmeleri dünyanın yaşadığı durgunluktan çıkışını sağlayabilir. Eğer açık veren ülke bunu yapıyorsa ülkenin ithalatı daha da artacak, dolayısıyla cari işlemler dengesi açığı artacak; buna karşılık fazla veren ülkelerin cari işlemler fazlası daha artacaktır. Eğer fazla veren ülke genişleyici politikalar izlerse, cari işlemler fazlasında azalmalar gözlenir ve ülkelerde cari işlemler dengelerinde bir dengeye yöneliş ortaya çıkar. Bu nedenle durgunluk anında talep artırıcı politikalar uygulayan ülkelerin iç harcama düzeyindeki yükselmeler tüm ülkeleri iç ve dış dengeyi sağlamaya yönelteceği için dış fazlası olan ülkelerin genişleyici politikalar izleyen ülkeler olması gerekir. Örneğin 1977 yılında Fransa’da bu çerçevede bir yapı genel kabul görmüştür. O yıllarda tüm gelişmiş ülkelerde durgunluk söz konusu idi ve hepsi OPEC karteli tarafından başlatılan bu durgunluğun aşılması için çaba harcamaktaydılar. Aynı zamanda ABD doları en zayıf dönemlerinden birisini yaşıyordu ve ABD cari işlemleri açık veriyordu. Eğer ABD o zaman lokomotif görevi üstlenmiş olsaydı dış açık daha da fazlaşacaktı ve bu da Dolar’ı daha da zayıflatacaktı. Bu durumda diğer sanayileşmiş ülkeler ABD’nin enflasyonu oranını düşürmesi ve enerji tasarrufu çerçevesinde petrol ithalatını kısması karşılığında genişleyici para ve maliye politikaları uygulamayı aralarında kararlaştırdılar. Dolayısıyla ABD’nin petrol ithalatını kısması petrole olan talebin şiddetini azaltarak dünya ekonomisine biraz rahatlama getireceği öngörülmüştü.

Konjoktür dalgalanmaları birlikte hareket etmediği zaman ortaya çıkacak durumda açık veren ülkeler enflasyon sorunu ile uğraşırken, fazla veren ülkeler ise durgunluk ve işsizlik içerisine sürükleneceklerdir. Bu durumda faiz oranlarının uyumu açıktır. Dış fazlaya sahip ülkelerin bu durumda genişletici politikalar uygulaması ülke içerisinde işsizliği azaltırken aynı zamanda dış dengenin uluslararasıda sağlanmasına katkıda bulunur. Öte yandan açık veren ülkeler daraltıcı politikalarla enflasyonu önlerken dış açıklarında da olumlu gelişmeler sağlayabilirler. Bu nedenle örneğin Almanya’dan uygulaması istenilen politikalar, Almanya’nın öde-

meler bilançosu fazlası vermesinden ve düşük enflasyon oranına sahip olmasındandır.

Eğer genelde aşırı talep ve enflasyon varsa, iç denge kriterine göre tüm ülkeler sıkı para ve maliye politikaları uygulamalıdır. Bununla birlikte eğer dış fazlası olan ülkeler bu yolda öncülük ediyorlarsa dış fazlaları daha da artıracak ve dış dengeden daha da uzaklaşılacaktır. Sonuç olarak dış açık veren ülkelerin bu politikaları uygulamaları daha uygun olacaktır.

Şimdiye kadar yapılan açıklamalarda politika uygulamasında uluslararası işbirliğinin boyutu faiz oranının ülkeler arasında uyumlu olduğu varsayımına dayandırılmıştır. Ancak, dış fazlaya sahip ülkelerde enflasyon ve dış açığı olan ülkelerde de durgunluk sözkonusu olduğunda böyle bir faiz oranı uyumundan sözedilemez. Özellikle günümüzün bütünleşmiş uluslararası sermaye piyasaları sayesinde, 1981'de ABD ve günümüzde Almanya'nın yaptığı gibi sıkı para politikası uygulamaları yoluyla enflasyonu kontrol ederken büyük oranda da mali açıklarını devam ettirmektedirler. Ancak sıkı para politikası ile gevşek mali politikaların bileşimi dünya faiz oranlarını artırır.

Durgunluk içerisindeki dış açığı olan ülkelerde uygulanacak genişleyici politikalar dış açığı daha da artırır. Buna karşılık dış açığı olup da enflasyonun olduğu ülkelerde enflasyona karşı yürütülecek daraltıcı politikalar dış açığın daha da artmasına neden olurlar. Bu durumda dış açık veren ülkeler paralarını devalüe ederek, uluslararası rekabetçi hale gelirler. Fazla veren ülkeler ise paralarını revalüe ederek bu gelişime yardımcı olurlar. Fazla veren ülkeler ayrıca açık veren ülkelerin yaptıkları devalüasyonlara karşılık vermeyip onları kabul ederek, bu ülkelerin devalüasyon yoluyla uluslararası rekabet kazanmalarına yardımcı olurlar.

5. Türkiye Ekonomisinde İç ve Dış Dengesizlikler ve Çeşitli Politika Önerileri

Bilindiği gibi Türkiye ekonomisinde literatürde istikrar politikası tartışmasını başlatan ana nedenlerden sayılan (12) iki temel dengesizlikten söz edilmektedir. Bunlardan ilki, artan kamu açık-

(12) GHATAK-DEADMAN, s. 853.

larının neden olduğu kamu finansman dengesinin sağlanamaması, kısaca mali istikrarsızlık; diğeri ise cari işlemlerde ortaya çıkan dengesizliktir. Bu dengesizliklerin boyutu kadar özellikle kamu açıklarının finansman yöntemi de burada önem kazanmaktadır. Çünkü kamu açıklarının parasallaştırılması, yani enflasyon vergisinin optimal olmaması (13), bizim gibi ülkelerde uzun süreli enflasyonun başlangıç kaynağını oluşturmaktadır (14).

Cari işlemlerde ortaya çıkan dengesizliğin nedeni olarak da 1988'den itibaren uygulanan döviz kuru politikasını ve yine temel neden olarak kamu açıklarını söylemek olasıdır. 1988 yılından başlayarak gerçekçi döviz kuru politikasından vazgeçilmesi nedeniyle TL reel olarak değer kazanmaya başlamış (15) ve TL'deki bu reel değer artışları Türkiye'nin ihracatını azaltırken, ithalatında da önemli artışlara neden olmuştur. Ancak ortaya çıkması büyük ölçüde TL'nin reel değer kazanmasına bağlı olan sürekli sermaye girişleri başlamıştır. Yani hem kamu açıklarının yurtiçi özel tasarruflarla kapatılamaması sonucu dış açığa dönüşmesi ve hem de TL'nin reel değer kazanması nedeniyle ortaya çıkan cari açıklar kısa süreli sermaye girişleri kapatılmaya çalışılmıştır.

Görüldüğü gibi Türkiye ekonomisinde varolan iç ve dış dengesizlikler, literatürde tartışıldığı gibi tekrar bir istikrar politikası tartışmalarını başlatmıştır. Bu bağlamda şu an yaşanan iç ve dış dengesizliklerin Swan diyagramında hangi bölgede olduğumuza bakılarak geliştirilebilir. Türkiye'nin Şekil 2'deki çizimde ikinci bölgedeki koşullara sahip olduğu söylenebilir. Buna göre izlenmesi gereken politikaların başlıcaları şunlar olabilir

Öncelikle dış açığın giderilmesinde döviz kuru politikasında "ortodoks" olarak nitelendirilen "Reel Hedefler Yaklaşımı"nın, nominal döviz kurunda ya arasıra ya da sık sık değiştirilerek bazı reel hedeflere ulaşmak açısından kullanımının ciddiyle göz önünde tutulması gerekir. Çok somut olarak bu tür politikaya başlangıç olması bakımından TL'nin önemli ölçüde devalüe edilmesi yoluyla döviz kurunu Türkiye'nin ihracatını artıracak ve ithalatında önemli ölçüde daraltacak şekilde belirlenmesi zorunludur.

(13) Burada sözü edilen şey bütçe açıklarının reel para balansları üzerine enflasyon vergisi yoluyla finanse edilmesidir.

(14) CORDEN, s. 201.

(15) MUSTAFA ÖZER, *Türkiye'de Reel Döviz Kurunun Zaman Serisi Analizi (1975-1991)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir, 1992, s. 33.

İkinci olarak, bütçe politikalarında kamu açıklarının boyutunu ve finansman biçimini etkileyecek şekilde değişiklikler yapılması gerekir. Çünkü özellikle son zamanlarda döviz piyasalarında ortaya çıkan dengesizliklerin altında yatan kamu açıkları ve senyora (16) olan gereksinim kontrol altına alınmadıkça daha da artma olasılığı vardır. Bu bağlamda, yapılacak en önemli düzenleme, merkez bankasının, para basarak kamu açıklarını finanse etme konusundaki baskılara karşı koyabilme gücünü sağlamlaştıracak politik bağımsızlığını artırmaktır. Doğaldır ki merkez bankasının kamu açıklarını finanse etmesini durdurmak yeterli değildir. Ayrıca bütçe açığının boyutunu azaltmak için bazı ek önlemlere de gereksinim vardır. Bu bağlamda ilk olarak kamu işletmelerinin açıklarını yok etmek için bu işletmelerin ürünlerinin fiyatlarını çok bir şekilde artırılması önerilebilir. İkinci olarak, vergi gelirlerinin artırılması gündeme getirilebilir. Vergi gelirlerinin artırılması hem mevcut uygulanan vergilerle hem de yeni vergi alanları bularak yapılabilir. Örneğin sermaye kazançları ve rantiyeye gelirlerinin vergilendirilmesi gibi.

6. Sonuç

Bu çalışmada Swan diyagramı çerçevesinde, enflasyon, durgunluk ve dış açıkla mücadelede hem ülke içerisinde hem de ülkeler arasında uygulanması gereken politikalar tartışılmıştır. Özellikle az gelişmiş ülkelerin yüzyüze kaldıkları sorunların boyutları ve yapıları nedeniyle, bu ülkelerde izlenmesi gereken politikalar uluslararası politika oluşturulmasında işbirliğini gerekli kılmıştır.

Çeşitli ülke uygulamaları ve ekonomi politikası teorisi alanındaki gelişmeler paralelinde, iç dengeyi sağlamada bile uluslararası işbirliğinin zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Yani ülkelerin uygulayacağı her politikanın bir ülke dışı boyutunun anımsanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu da özellikle Türkiye'de son yıllarda uygulanan döviz kuru ve enflasyonla mücadele politikalarının yeniden ciddi bir şekilde gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

(16) Senyora, hükümetin para basarak elde edebileceği reel kaynak miktarını ölçer.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AGHEVLİ B. KHAN ve diğçerleri, "Monetary policies in selected Asian countries", IMF Staff Papers, 26.
- ARTIS M.J. ve . OSTRY **International Economic Policy Coordination**, Chatham House Paper No. 30, Royal Institute of International Affairs, London, 1986.
- CURRIE DAVID, "International cooperation in Monetary Policy: Has it a Future", The Economic Journal, 103 (January 1993).
- CURRIE DAVID ve P. LEVINE, "The international co-ordination of macroeconomic policy", **Companion to Contemporary Economic Thought**, içinde (Ed. D. Greenaway ve diğçerleri), London, 1991.
- DERNBURG THOMAS F., **Global Macroeconomics**, Harper and Row Publishers, Inc., 1989.
- GHATAK SUBRATA ve DEREK DEADMAN, "Money, prices and stabilization policies in some developing countries", **Applied Economics**, 1989.
- GRAUWE PAUL DE, **International Money Post - War Trends and Theories**, Oxford University Press, NY. 1989.
- JONES RONALD W. ve PETER B. KENEN (Editörler), **Handbook of International Economics**, Northolland Elseveir Science Publishers B.V., 1985.
- ÖZER MUSTAFA, **Türkiye'de Reel Döviz Kurunun Zaman Serisi Analizi (1975-1991)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir, 1992.
- SACHS JEFFREY D. ve FELİPE LARRAİN B., **Macroeconomics In The Global Economy**, Harvester Wheatsheaf, New Jersey, 1993.